

Sikorski, Jerzy

Olsztyńskie środowisko naukowe i jego badania nad historią i współczesnością Warmii i Mazur

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 407-418

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Sikorski

OLSZTYŃSKIE ŚRODOWISKO NAUKOWE I JEGO BADANIA NAD HISTORIĄ I WSPÓŁCZESNOŚCIĄ WARMII I MAZUR

ROZWÓJ ŚRODOWISKA NAUKOWEGO

Początki ruchu naukowego i organizacji nauki na terenie Warmii i Mazur w okresie powojennym wiążą się z inicjatywą dawnych działaczy mazurskich. Były to osoby, które już przed wojną rozwijały swą działalność niejako na przedpolu Prus Wschodnich — mianowicie w południowej części etnicznego obszaru Mazur, która znajdowała się w granicach Polski międzywojennej. W 1943 r. ludzie ci założyli na terenie tzw. Generalnej Guberni konspiracyjną placówkę badawczą o nazwie „Instytut Mazurski”. Celem Instytutu było przygotowanie materiałów informacyjnych o ludności polskiej w Prusach Wschodnich dla użytku przyszłych władz wolnej Polski. Przyjmowano bowiem już wówczas, że Warmia, oderwana od Polski w 1772 r., oraz Mazury, niegdyś lenno Polski i w większości zamieszkane przez ludność pochodzenia polskiego — w wyniku zwycięstwa nad faszyzmem powrócą do Polski. Chodziło więc także o wypracowanie koncepcji przejęcia i zagospodarowania tych ziem przez władze polskie. Później — u schyłku 1944 r. — ci sami działacze mazurscy wystąpili do rządu polskiego w Lublinie z memoriałem w sprawie konieczności powołania na tych ziemiach, po ich wyzwoleniu, wyższej uczelni.

Konspiracyjny Instytut Mazurski został oficjalnie reaktywowany w Olsztynie zaledwie pół roku po wyzwoleniu miasta — 9 lipca 1945 r. Statutowym celem tej społecznej placówki było m. in. „podejmowanie i popieranie prac badawczych w zakresie stosunków kulturalnych, społecznych, historyczno-politycznych, gospodarczych, przyrodniczych i geograficznych Pojezierza Mazurskiego” oraz „prowadzenie biblioteki regionalnej i muzeum regionalnego”. Prezesem Instytutu został przedwojenny nauczyciel i działacz mazurski Karol Małek — późniejszy autor czterotomowych wspomnień († 1969); sekretarzem generalnym Instytutu wybrano również wybitną działaczkę mazurską Emilię Sukertową-Biedrawinę. Ta ostatnia — dzięki swej osobowości, a także wskutek tego, że bezpośrednio kierowała Instytutem aż do ostatnich dni swego czynnego życia († 1970), miała wywrzeć decydujące piętno zarówno na charakterze działalności tej placówki, jak i poniekąd na jej przyszłych losach. W początkowym okresie swej działalności Instytut zajął się jednak przede wszystkim sprawami społeczno-oświatowymi, wynikającymi z potrzeb chwili bieżącej: były to działania związane z akcją repolonizacyjną wśród Niemców Mazurów i Warmiaków, którzy zachowali świadomość swego polskiego pochodzenia. Pewne elementy działalności naukowej Instytutu uwidoczniały się stopniowo od 1946 r. Dotyczyły one głównie organizacji warsztatów pracy — gromadzenia zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, pamiętników

i wspomnień, a także działalności wydawniczej. W połowie 1946 r. rozpoczęto wydawanie periodyku pn. „Komunikaty Działu Informacji Naukowej”; pomimo że do 1948 r. ukazało się jedynie 18 numerów o niewielkiej objętości, dało to jednak początek istotnej dla środowiska tradycji, która miała zaowocować w przyszłości.

Instytut nie zdołał uzyskać odpowiedniego cenzusu naukowego. W obliczu rodzących się obaw co do dalszych jego losów, władze Instytutu zdecydowały się na dobrowolne podporządkowanie go Instytutowi Zachodniemu w Poznaniu. Od połowy 1948 r. przekształcił się on zatem w Stację Naukową wspomnianego Instytutu, by w połowie 1953 r. przejść ostatecznie pod egidę Polskiego Towarzystwa Historycznego. Dotacje Zarządu Głównego Towarzystwa umożliwiły powiększenie liczby personelu naukowo-bibliotecznego Stacji z jednej do trzech osób. Rzeczywiste jednak odrodzenie działalności Stacji nastąpiło w 1957 r., gdy po raz pierwszy przyszyły mu z pomocą władze lokalne: mecenat finansowy miejscowych organów administracji państwowej umożliwił powołanie do życia kwartalnika naukowego pn. „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”. Kwartalnik ów, który swoim tytułem nawiązywał do pierwotnego periodyku Instytutu Mazurskiego, stał się właściwie jego kontynuacją, ale w znacznie rozszerzonej postaci. Stał się też niezwykle istotnym początkiem stymulującym rozwój olsztyńskiego środowiska humanistycznego. Ważnym dorobkiem Stacji był również jej kilkunastotygodniowy księgozbiór, zawierający ocalałe z wojny komplety polskich i niemieckich czasopism z terenu Prus oraz miejscową literaturę regionalną¹.

Równoległe z reaktywowaniem w 1945 r. Instytutu Mazurskiego, miejscowi działacze mazurscy konsekwentnie dążyli do powołania w Olsztynie wyższej uczelni. Odpowiednie działania sprawiły, iż 7 sierpnia 1945 r. utworzono Akademię Administracyjną, mającą na celu kształcenie kadr przede wszystkim na potrzeby administracji państwowej. Inauguracja roku akademickiego dla 197 studiujących odbyła się 19 października. Rzecz charakterystyczna, iż do programu nauczania — obok przedmiotów zawodowych z zakresu prawa i ekonomii — wprowadzono wykłady z historii Warmii i Mazur, obsługiwane przez Instytut Mazurski. Już jednak w połowie pierwszego roku akademickiego, z powodu trudności kadrowych (profesorowie dojeżdżali z zewnątrz) i innych, musiano zrezygnować ze statusu uczelni akademickiej na rzecz wyższej szkoły zawodowej. W związku z tym od 31 stycznia 1946 r. uczelnia nosiła nazwę: Wyższa Szkoła Prawno-Ekonomiczna w Olsztynie. Rzeczywista różnica polegała na tym, iż nie miała ona prawa nadawania stopni naukowych. W październiku 1946 r. przekształcono ją w filię Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Kształcono głównie prawników. W 1948 r. studiowało 700 osób. W 1950 r. studia te ostatecznie zlikwidowano².

¹ O Instytucie Mazurskim i jego pracach obszerniej: E. Sukertowa-Biedrawina, *Z historii badań regionalnych na Mazurach i Warmii*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (dalej KMW), 1957, nr 1, ss. 25—32; też: *Ze wspomnień redaktora «Komunikatów»*, KMW, 1968, nr 2, ss. 315—355; T. Grygier, *15-lecie Instytutu Mazurskiego w Olsztynie*, KMW, 1960, nr 3, ss. 436—453; J. Jasiński, *10 lat pracy Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie*, KMW, 1963, nr 3, ss. 468—476; tegoż, *Olsztyńskie środowisko historyczne w latach 1945—1977*, *Zapiski Historyczne*, 1978, nr 3, ss. 89—112; W. Wrzesiński, *Développement des recherches historiques dans la région d'Olsztyn (1945—1962)*, *Acta Poloniae Historica*, 1964, t. 10, ss. 131—141.

² E. Sukertowa-Biedrawina, B. Wilamowski, *Rozwój nauki w Olsztynie po wyzwoleniu, w: Szkice olsztyńskie*, Olsztyn 1967, ss. 339—343.

Wyrazem potrzeb środowiska naukowego związanego ze wspomnianą wyżej uczelnią, było założenie w Olsztynie 31 stycznia 1946 r. Warmińskiego Towarzystwa Naukowego. Miało ono charakter ściśle profesjonalny — od członków wymagano odpowiedniego cenzusu naukowego (prawa wykładania w uczelniach akademickich i dorobku naukowego). Równocześnie jednak wprowadzono pojęcie „członków współpracowników” (obok „członków czynnych”), co miało zapewnić Towarzystwu szersze oparcie społeczne. Zamierzenia Towarzystwa, związane na początek z opracowaniem dziejów Warmii, nie doczekały się jednak realizacji; upadek uczelni akademickiej doprowadził też jesienią 1946 r. do rozwiązania samego Towarzystwa³.

Trudne początki nauki olsztyńskiej nie odstraszyły jednak ówczesnych działaczy od podejmowania kolejnych wysiłków. Już 10 lipca 1947 r. Mazurska Wojewódzka Rada Narodowa podjęła uchwałę o potrzebie powołania wyższej szkoły rolniczej. Taka właśnie uczelnia — Wyższa Szkoła Rolnicza — powstała 31 maja 1950 r. wskutek decyzji władz centralnych. Składała się z trzech wydziałów: Rolniczego, Zootechnicznego i Mleczarskiego. W 1951 r. powołano Wydział Rybacki. Struktura ta miała ściśle odpowiadać potrzebom Warmii i Mazur — regionów o szczególnie korzystnych warunkach do rozwoju hodowli, rybactwa śródlądowego i wielkoobszarowego rolnictwa. Kadry dla tej uczelni sprowadzono w całości z innych ośrodków naukowych w kraju, gdzie zlikwidowano dwie małe uczelnie o podobnym charakterze. W 1966 r. z trzech czwartych kadry naukowej Wydziału Rybackiego utworzono Wydział Rybactwa Morskiego w podobnej uczelni w Szczecinie. Pozostała część kadry obsadziła nowo powołany, jedyny w kraju Wydział Ochrony Wód i Rybactwa Śródlądowego. Wskutek dalszych zmian Wydział Mleczarski przekształcił się w 1973 r. w Wydział Technologii Żywności; w 1967 r. powołano Wydział Weterynaryjny oraz jedyny w kraju Wydział Geodezji i Urzędzeń Rolnych. W 1972 r. do uczelni włączono działającą od 1960 r. Wieczorową Szkołę Inżynierską. W rezultacie powstały dwa nowe wydziały: Budownictwa Lądowego i Mechaniczny, a uczelnię nazwano Akademią Rolniczo-Techniczną. W 1980 r. uczelnia miała 8 wydziałów, 23 instytuty i 3 katedry, a ponadto szereg placówek międzywydziałowych, jak np. Instytut Agrolotnictwa, Instytut Oświaty Rolniczej, Instytut Nauk Społecznych, Zakład Upowszechniania Postępu w Rolnictwie. Ogółem w tymże roku uczelnia zatrudniała 2267 pracowników, w tym 834 nauczycieli akademickich oraz jako jedna z największych uczelni w kraju — kształciła 10 tys. studentów (w tym 4 tys. na studiach zaocznych). Istotną rolę dla tego środowiska odgrywa Biblioteka Główna, która gromadzi blisko 400 tys. woluminów oraz dysponuje 2274 tytułami czasopism krajowych i zagranicznych. Uczelnia ma własny miesięcznik naukowy pn. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie”⁴.

Świadectwem rozwoju olsztyńskiego środowiska naukowego są zakładane tu stopniowo oddziały specjalistycznych towarzystw naukowych o charakterze ogólnopolskim. Pierwszym z nich było Polskie Towarzystwo Historyczne (maj 1948), następnie: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Polskie Towarzystwo Leśne (1949), Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza i Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (1950); w latach 1951 i 1954 założono pierwsze od-

3 T. Bierkowski, *Warmińskie Towarzystwo Naukowe w Olsztynie*, KMW, 1974, nr 4, ss. 467—475.

4 *Dziesięciolecie Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie 1950—1960*, Olsztyn 1960; *Dwudziestopięcioletnie Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie 1950—1975*, tom 1—2, Olsztyn 1975.

działy towarzystw specjalistycznych w oparciu o kadre naukowe Wyższej Szkoły Rolniczej: Polskie Towarzystwo Gleboznawcze i Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Mikołaja Kopernika. Później na terenie uczelni powstały dalsze towarzystwa: Zoologiczne, Zootechniczne i Botaniczne (1955), Nauk Weterynaryjnych (1956), Entomologiczne (1958), Chemiczne i Hydrobiologiczne (1960), Biochemiczne (1962). Parazytologiczne i Fizjologiczne (1963), Matematyczne (1973), Biofizyczne (1974), Przyjaciół Nauk o Ziemi (1976), Fitopatologiczne (1977), Mikrobiologiczne (1978). Niezależnie od środowiska akademickiego powstały ponadto towarzystwa: Miłośników Astronomii, Geograficzne i Filologiczne (1954), Archeologiczne i Farmaceutyczne (1955), Ekonomiczne (1957), Urbanistów Polskich (1961), Filozoficzne (1962), Neofilologiczne (1970). Założono też nowe towarzystwo o charakterze ogólnopolskim, mianowicie Towarzystwo Kultury Języka (1966). W ten sposób na początku lat osiemdziesiątych istniały w Olsztynie ogółem 54 oddziały towarzystw naukowych ogólnopolskich, w tym 19 towarzystw lekarskich⁵.

Już od pierwszych lat powojennych istotną rolę w olsztyńskim środowisku humanistycznym spełniało Muzeum Mazurskie (od 1975 przemianowane na Muzeum Warmii i Mazur). Skupiało ono rzadkich wówczas specjalistów zwłaszcza w zakresie archeologii, etnografii i historii sztuki, a ponadto zatrudniało historyków i przyrodników. W odpowiednim zakresie Muzeum prowadziło własne badania naukowe związane choćby z tematyką wystaw, z inwentaryzacją i naukowym opracowaniem zbiorów. Naturalną pochodną tych poczynań była też własna działalność wydawnicza, zaś głównym osiągnięciem w tej dziedzinie stało się wydanie w 1958 r. pierwszego tomu „Rocznika Olsztyńskiego”, kontynuowanego po dzień dzisiejszy. Muzeum zgromadziło też — odpowiednio do swych zainteresowań — specjalistyczny księgozbiór (dziś ponad 40 tys. tomów)⁶.

Podobną rolę w zakresie badań naukowych i organizacji warsztatu naukowego spełniało Wojewódzkie Archiwum Państwowe, założone u schyłku 1948 r. Jego zasób aktowy umożliwił podjęcie badań nad przeszłością Mazur i Warmii, a zwłaszcza nad dziejami ludności polskiej i ruchu polskiego na tych ziemiach. Nic dziwnego przeto, iż Archiwum, zatrudniające dziewięciu pracowników naukowych, stało się równocześnie ośrodkiem, wokół którego — zwłaszcza w latach pięćdziesiątych — skupiali się wszyscy miejscowi historycy⁷.

Poza wspomnianym archiwum państwowym powstało też w Olsztynie archiwum kościelne, mianowicie Archiwum Diecezji Warmińskiej. Ranga tego Archiwum wzrosła niepomniernie od 1957 r., kiedy to powrócił do niego po wojennej tułaczce najstarszy zasób aktowy (m. in. liczne kopernikana) i stał się po raz pierwszy w pełni dostępny badaczom polskim, interesującym się dziejami Warmii. Miało to widoczny wpływ na rozwój badań historycznych w miejscowym środowisku, a także w kręgu profesorskim Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. W 1964 r. zapoczątkowano tam edycję serii rozpraw „Studia Warmińskie”.

⁵ W. Minakowski, *Towarzystwa naukowe województwa olsztyńskiego*, w: *Nauka Polski północnej*, Wrocław 1981, ss. 133—140.

⁶ H. Skurpski, *Muzeum Mazurskie w Olsztynie w latach 1945—1958*, KMW, 1973, nr 4, ss. 557—585; *Muzeum Mazurskie w latach 1945—1965*, *Rocznik Olsztyński*, t. 7, 1968, ss. 279—296.

⁷ T. Grygier, *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie. Dziesięć lat pracy*, KMW, 1958, nr 3, ss. 271—288; K. Cybulska, M. Tarnowska, *Zasób Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie. Informator*, Olsztyn 1982.

Na początku lat sześćdziesiątych, w kręgu osób związanych z Wojewódzkim Archiwum Państwowym i Muzeum Mazurskim, zrodziła się idea powołania odpowiedniej placówki, która zajmowałaby się nie tylko prowadzeniem badań naukowych nad regionem Warmii i Mazur, ale także inspirowałaby je i wspomagała zarówno w środowisku miejscowym, jak i innych ośrodkach naukowych kraju. Placówka, pod nazwą Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, została ostatecznie powołana do życia uchwałą Zarządu Głównego Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze” w Olsztynie, 28 grudnia 1961 r. Oficjalnie działalność Ośrodka zainaugurowano 26 marca 1963 r. Celem statutowym stało się „popieranie i organizowanie działalności naukowej w zakresie nauk humanistycznych i ekonomiczno-społecznych na obszarze Polski północno-wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Warmii i Mazur”. W swych początkach placówka ta wspomagana była przez różne instytucje: Stowarzyszenie „Pojezierze” zapewniło jej lokal i obsługę administracyjną, władze lokalne — dotację finansową na działalność, Polskie Towarzystwo Historyczne — dwóch doświadczonych pracowników, zatrudnionych dotychczas w Stacji Naukowej tego Towarzystwa w Olsztynie, oraz przekazało w depozyt cały księgozbiór tejże Stacji, Muzeum Mazurskie natomiast zgodziło się na wspólne wydawanie „Rocznika Olsztyńskiego”. Po pięciu latach działalności, 15 czerwca 1968 r., Ośrodek zyskał status samoistnego stowarzyszenia. W 1969 r. uzyskał formalnie prawo zatrudniania pracowników naukowych, a jego organem nadzorującym został Sekretarz Naukowy Polskiej Akademii Nauk. Całokształtem działalności Ośrodka kierowała odtąd rada naukowa wybierana na okresy czteroletniej kadencji przez walne zebranie członków. W skład rady weszli przedstawiciele każdej z dyscyplin reprezentowanych w Ośrodku: demografii, ekonomii, etnografii, historii i socjologii. 31 grudnia 1980 r. Ośrodek liczył 144 członków i zatrudniał 34 pracowników. W tymże roku otrzymał siedzibę w specjalnie zaadaptowanym na ten cel tzw. Domu Polskim, z którym wiąże się tradycje ruchu polskiego w Prusach Wschodnich w okresie międzywojennym. W nowej siedzibie wiele miejsca przeznaczono dla biblioteki, która gromadzi ponad 40 tys. książek i czasopism oraz zbiory rękopiśmienne, mikrofilmy itp., udostępniane w trzech czytelniach naukowych o różnym przeznaczeniu. Od początku swego istnienia Ośrodek rozwijał działalność wydawniczą w ramach serii: „Rozprawy i Materiały” (do 1985 r. ukazało się ok. 100 tytułów), „Biblioteka Olsztyńska” (10 tytułów), „Monografie Dziejów Społecznych i Politycznych Warmii i Mazur” (6 tomów), „Problemy społeczno-ekonomiczne Polski północnej” (10 zeszytów). Od 1969 r. wydawany jest wspólnie ze Stacją Naukową Polskiego Towarzystwa Historycznego kwartalnik „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”⁸.

Najmłodszą placówką akademicką w Olsztynie jest Wyższa Szkoła Pedagogiczna, powstała w 1974 r. Ma ona 3 wydziały: Humanistyczny (z filologią polską i rosyjską, historią, bibliotekoznawstwem i wychowaniem muzycznym), Pedagogiczny (z pedagogiką szkolną, opiekuńczą, kulturalno-oświatową, przedszkolną i nauczaniem początkowym), Matematyczno-Przyrodniczy (z biologią, fizyką, matematyką, geografiami i wychowaniem technicznym). Biblioteka tej uczelni gromadzi ok. 100 tys. książek, ponad tysiąc tytułów czasopism i zbiory

⁸ J. Sikorski, *Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w latach 1961–1981*, KMW, 1982, nr 1–2, ss. 113–140; A. Szyfer, *Wojciech Kętrzyński Research Centre in Olsztyn*, *The Review of the Polish Academy of Sciences*, 1978, ss. 73–83.

specjalne. U schyłku lat siedemdziesiątych rozpoczęto tam działalność wydawniczą⁹.

GLÓWNE KIERUNKI BADAWCZE

Wielowiekowe dzieje ludności polskiej, osiedlonej na terenie dawnych Prus, złożyły się na specyficzny kształt tradycyjnej kultury Mazurów i Warmiaków. Po odzyskaniu tych ziem, dziejowym nakazem dla nauki polskiej stało się gromadzenie dokumentacji w zakresie kultury materialnej i duchowej ludności autochtonicznej obu regionów. Z początku, instytucjonalnym oparciem dla rozpoczętych badań etnograficznych było Muzeum Mazurskie w Olsztynie. Pieczołowicie zebrany materiał stał się podstawą pierwszych poważniejszych opracowań. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje monografia dr. Franciszka Klonowskiego *Drewniane budownictwo ludowe na Mazurach i Warmii* (1965). W tym samym ciągu tematycznym znajduje się praca dr. Józefa Wieczerezaka o tradycyjnych narzędziach rolniczych i związanej z nimi technice uprawy roli w gospodarstwach chłopskich na Mazurach i Warmii w XIX i XX wieku (1970). Systematyczne badania terenowe nad tradycyjną kulturą duchową i społeczną tej ludności prowadził w latach 1963—1969 Ośrodek Badań Naukowych. Badania te objęły 200 osad wiejskich, a ich rezultatem była m. in. monografia dr. Anny Szyfer *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków* (wyd. I 1967, wyd. II 1975). W latach 1970—1975, szesnastoosobowy zespół pod kierunkiem prof. Józefa Burszty (z Uniwersytetu w Poznaniu) przygotował pierwszą syntezę monograficzną, która ukazała się drukiem pod tytułem *Kultura ludowa Mazurów i Warmiaków* (1975). Z badań tych wynika, iż wyizolowana w ciągu wieków kultura ludowa Mazurów i Warmiaków, przez swoją archaiczność, pozwala dostrzec formy kulturowe zatarte gdzie indziej; jest ona rzeczywistym świadectwem związku kulturowego obu tych grup z centralnymi ziemiami Polski. Stwierdzono dalej, iż w procesie przemian, które szybkimi krokami niesie ze sobą współczesność, tradycyjne formy miejscowej kultury ulegają zanikowi i giną bezpowrotnie. Stawia to przed nauką kolejne zadanie — potrzebę uchwycenia tego procesu i ukazania, w jakiej mierze tradycja i współczesność uczestniczą w powstawaniu nowego modelu życia mieszkańców Warmii i Mazur.

Z jednego problemu wynika więc drugi. W rzeczywistości sprawa jest bardziej złożona, niż o tym wspomniano. W obrębie bowiem samej tradycji uczestniczy nie tylko grupa ludności miejscowej; w latach powojennych ziemie te zostały zasiedlone grupami ludnościowymi, które pochodziły z różnych regionów Polski. Każda z tych grup osadnictwa przyniosła więc ze sobą odmienny багаż tradycji, które zaczęły na siebie wzajemnie oddziaływać. Z drugiej zaś strony wszystkie te grupy (lokalne i napływowe) znalazły się pod wpływem oddziaływania czynników ponadlokalnych, związanych z polityką gospodarczą, społeczną i kulturalną państwa. Czynniki te zapoczątkowały proces przeobrażeń społeczno-kulturowych na wsi i w mieście — tworzenie się nowych wzorców kulturowych i nowej społeczności. Próba uchwycenia i zarejestrowania tego procesu, określanego mianem integracji społeczno-kulturowej, została podjęta przez Ośrodek Badań Naukowych w 1969 r. i kontynuowana jest aż do chwili obecnej w kolejnych etapach: wieś — małe miasto — miasto

⁹ Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie [Olsztyn 1977].

okręgowe (Olsztyn). Są to badania kompleksowe, w których etnografia i socjologia biorą udział także inne dyscypliny, jak demografia i ekonomia.

I tak, badania dotyczące wsi objęły 30 wybranych osad, w ich reprezentowane były wszystkie grupy regionalne (tj. lokalna i napwe). Wzajemne oddziaływanie tych grup badano w aspektach ich pierogo pochodzenia oraz kategorii wieku ich przedstawicieli. Aspekt prestiżowego (wielkość gospodarstw), w przeciwieństwie do wielu innych rów kraju, tu okazał się bez znaczenia. Pierwsze wyniki badań zawipublikacja dr Anny Szyfer *Przemiany społeczno-kulturowe na wsi warmi w latach 1945—1970* (1971).

W rezultacie badań nad integracją społeczną wyłoniły się ie wymagające odrębnych studiów. Naczelnym zagadnieniem stała się ppcja kultury masowej. Badania powinny wskazać gdzie jest siła, a gdzie bność wzorów ogólnokulturowych. Do tej tematyki należą następujące kę szczegółowe: czas wolny i jego tradycyjne zagospodarowanie, proces użacji kultury wsi, udział w kulturze masowej, działalność instytucji klnych — stan obecny i potrzeby.

Badania nad percepcją kultury masowej na wsi i aspiracjąoecności wiejskich prowadzono w latach 1974 i 1976 na terenie przych gospodarstw wiejskich i w wybranych majątkach państwowych. Kłksowemu, wielodyscyplinowemu spojrzeniu na przedstawione zagadnieniże w aspekcie porównawczym (inne ziemie odzyskane i zasiedlone po v) sprzyjał cykl specjalnych, ogólnokrajowych seminariów na temat: „iany wsi na ziemiach zachodnich i północnych w okresie 25-lecia” (publ. — 1970), „Współczesne przemiany wsi olsztyńskiej” — dwukrotnie w lat1970 i 1971 (publikacja — 1973) oraz „Gmina, jej fukcje i kierunki rozw (publika-cja — 1975).

Badania dotyczące małych miast rozpoczęto w 1971 r. Zmy one do określenia stopnia i intensywności przemian społeczno-kulturo w odpowiednich typach strukturalnych osad. W tym celu wybrano jscowość: 1 — miasteczko rzemieślnicze o ludności zasiedziałej (dr Bożena, *Tradycja drobnomieszczańska w społeczności małomiasteczkowej* Irka Wł-skiego, 1982); 2 — miasteczko rolnicze o ludności wyłącznie napwej, z p-taniem dotyczącym kierunku przeobrażeń: w stronę wsi, czy wle miast? (zebrano materiał); 3 — miasteczko w połowie rolnicze, z ludn mieszają (tj. w części napływową, w części zasiedziała); występują tu zienia ni czynników miejskich w procesie adaptacji ludności pochodze rolniczej oraz aspiracji ludności zasiedziałej, o utrwalonych nawykachastecz-powych” (dr Anna Szyfer, *Spoleczność i kultura małego miastadum a przykładzie Rymu*, 1982); 4 — miasteczko nietypowe, złożone z organ-mów — starego i nowego, stąd problem nowej społeczności wwym ia niej gruncie, ze szczególną rolą przemysłu i turystyki jako czyw miast-wórczych (dr Halina Murawska, *Kształtowanie się społecznomiaszta uprzemysławianego*, 1985); 5 — typ miejscowości, która form utafa prawa miejskie lecz pozostała miastem w świadomości jej miaców (e-brano materiał).

Tak ustawione badania uprawniają do uogólnień, toteż jkały ne charakter wiodący w skali ogólnokrajowej. Spotkały się z zasowmim Czechosłowackiej Akademii Nauk, która prowadzi podobne na m terenie, referowano więc je po obu stronach. W trakcie badań zorgpanc awa

ogólnoś seminaria, które umożliwiły szersze spojrzenie na problematykę: „Wznes przemiany społeczno-kulturowe małych miast” (publikacja 1973) i „Znaczenie lokalne i ich przemiany” (1980). Prace nad syntezą ogólnokrajowego problemu wiążą się z wykorzystaniem dodatkowego materiału pływającego z innych rejonów kraju (5 miasteczek położonych na południowschodzie Polski, na południu i na zachodzie — w ostatnim przypadku podstawie materiałów Uniwersytetu w Poznaniu). Prace nad syntezą mają kkończone w 1985 r.

Ba związane z trzecim etapem — dotyczące miasta Olsztyna — prowadzono w latach od 1974 r. i zakończono raportem *Zagospodarowanie wolnego i potrzeby kulturalne mieszkańców* — przeznaczonym dla władz administracyjnych i organizacji społecznych w celu prawidłowego programowania polityki kulturalnej (1979). W tym mieści się temat bardziej szczerzy — *Uczestnictwo studentów Olsztyna w kulturze. Studium monograficzne* (publikacja dr. Wojciecha Muzyki, 1981).

Ba nad współczesnością Warmii i Mazur dotyczyły też przemian społeczno-omicznych. W ramach tego problemu skupiały się badania socjologiczne, geograficzne i ekonomiczne. Poprzedzono je badaniami podstawowymi. I zakresu demografii — fundamentalne badania procesów osiedleńczych : prof. Bohdana Wilamowskiego z Akademii Rolniczo-Technicznej) i migre w latach 1945—1949 (dr Stanisław Żyromski, *Procesy migracyjne w ództwie olsztyńskim*, 1971) oraz przeobrażeń strukturalnych społecznych ziem (zespół pod kierunkiem prof. Mikołaja Latucha z Warszawy). Temem kilkuletnich prac siedemnastoosobowego zespołu badawczego, kierow przez prof. Jerzego Lisikiewicza (z Warszawy) była obszerna monog ekonomiczno-społeczna dotycząca lat 1945—1969 (publikacja — 1974) (ej kontynuacja, omawiająca lata 1970—1974 (20 autorów pod kierunkiem Jerzego Suchty z Akademii Rolniczo-Technicznej, 1978).

N: podłożu inicjowano badania przemian; w Ośrodku Badań Naukowych to temat: „Przestrzenno-gospodarcze i społeczne aspekty rozwoju obszarwiejskich ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa i gospodarki ywnoej”. W jego ramach zawarto następujące badania: 1 — „Problematyka litych w państwowych majątkach rolnych”; badania prowadzono w latach 1969 i 1979 (dr Bronisław Sałuda, raport — 1985); 2 — „Kooperacja rodu między państwowymi majątkami rolnymi a gospodarstwami prywatnymi (dr Bronisław Sałuda, *Chłop — rolnik — farmer?*, 1985); 3 — „Różój stycznych form gospodarki rolnej w regionie olsztyńskim 1945—1980” (yand Koczowski, publikacja — 1987); 4 — „Problematyka rozwoju pspooprzestrzennego regionu z uwzględnieniem metodyki badań przetrzem” (dr Jerzy Suchta). Tu dwie publikacje tegoż autora: *Czynniki yznacze rozwój rolnictwa na obszarze regionu olsztyńskiego* (1975) oraz *lanii przestrzenne w kształtowaniu gospodarki rolniczo-żywnościowej* (1980); *Wpływ miasta Olsztyna na jego zaplecze wiejskie. Kształtowanie się siewielskiej* (dr Barbara Michniewska, publikacja 1981). W związku z tą tematyką zorganizowano seminaria naukowe: „Turystyka a rozwój regionu” (publikacja — 1976), „Społeczne uwarunkowania przemian w rolnictwie” (publikacja — 1977), „Czynnik demograficzny w przeobrażeniach strukturalno-gospodarczych” (publikacja — 1978).

Q miejsce w olsztyńskim środowisku naukowym zajmują badania historyczne. Potrzeby badawcze w zakresie dziejów Warmii i Mazur zostały

ustalone na dwóch ogólnokrajowych sesjach naukowych w latach 1965 i 1976, zorganizowanych przez Ośrodek Badań Naukowych¹⁰. Biorąc pod uwagę wciąż jeszcze duże zaniedbania nauki polskiej w stosunku do historii tych ziem, Ośrodek starał się objąć badaniami możliwie cały zakres problematyki wspomnianych regionów. Dlatego istotnym elementem w polityce naukowej Ośrodka było i jest nadal skupianie do pracy badawczej nie tylko miejscowych sił, ale również naukowców z innych placówek w Polsce, interesujących się historią Warmii i Mazur. Działania te dotyczą zarówno inspiracji, jak i preferencji wydawniczych dla pożądaných opracowań. Ponieważ specyfiką badań historycznych jest ich indywidualny charakter, Ośrodek z konieczności musiał liczyć się też z indywidualnymi możliwościami i zainteresowaniami swych pracowników, a tym bardziej osób współpracujących.

Do najistotniejszych badań sfinalizowanych w formie publikacyjnej, bądź kontynuowanych, należą:

1. Pierwsza polska monografia archeologiczna Pomorza Wschodniego zlecona od podstaw przez Ośrodek — doc. Jerzy Okulicz, *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII wieku naszej ery* (1973);

2. Pionierskie prace nad *Słownikiem historyczno-geograficznym średnio-wiecznej Warmii* oraz nad *Atlasem Warmii w drugiej połowie XVI wieku*. Obydwa przedsięwzięcia, podjęte w 1971 r., wypełnią lukę w dotychczasowych badaniach tego typu prowadzonych przez Polską Akademię Nauk, które nie objęły swoim zasięgiem historycznego regionu Warmii. W swym założeniu *Atlas* ma zamykać *Słownik* pod względem kartograficznym. Obydwa kompendia będą więc łączyły się wzajemnie i uzupełniały. Prace nad *Atlasem* są na ukończeniu. Rozpoznany zasób materiału źródłowego o charakterze opisowym i kartograficznym (w tym rewelacyjne plany osad wiejskich z XVI wieku) umożliwił uwzględnienie w *Atlasie* oprócz map podstawowych (jak: podziały administracyjne i kościelne, rozmieszczenie dóbr ziemskich), także wielu zagadnień szczegółowych — np. mapy bonitacyjnej gleb itp. W pracach tych, konsultowanych przez prof. Mariana Biskupa (Toruń), udział biorą: doc. Jan Powierski (Gdańsk), dr Teresa Borawska (Toruń), Roman Marchwiński (Olsztyn), i inni;

3. Przedsięwzięcia badawcze w zakresie kopernikanistyki, podjęte w związku z 500-leciem urodzin Kopernika oraz jego działalnością na Warmii. Już w 1965 r. wyodrębniono w kwartalniku „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” dział *Copernicana*, dla którego pozyskano współpracowników z terenu całego kraju. Opublikowano w nim do 1973 r. bardzo wiele wartościowych prac o charakterze źródłowym oraz zarejestrowano najważniejsze osiągnięcia badawcze. W rezultacie wyboru tych prac powstała obszerna monografia dotycząca życia i działalności Mikołaja Kopernika na Warmii, oparta na autentycznie nowych badaniach (*Kopernik na Warmii*, 1973). Opublikowano jako pierwodruk kapitalnej wagi źródło: *Mikołaja Kopernika lokacje tanów opuszczonych* (wyd. Marian Biskup, 1970). Osiągnięcia środowiska olsztyńskiego

¹⁰ *Stan i potrzeby nauk społecznych na Warmii i Mazurach*, Olsztyn 1977; J. Przeracki, *Sprawozdanie z sesji naukowej «Stan i potrzeby badawcze w zakresie dziejów Warmii i Mazur»*, KMW, 1977, nr 2, ss. 259–262. Ponadto: E. Wojnowski, *Dzieje Warmii i Mazur w latach 1945–1964*, *Stan badań*, KMW, 1964, nr 4, ss. 531–540; T. Filipkowski, *Stan badań nad dziejami społecznymi i gospodarczymi Warmii i Mazur w 30-leciu PRL*, KMW, 1975, nr 4, ss. 505–520; K. Wróblewska, *Polskie badania nad sztuką Warmii i Mazur w latach 1945–1967*, KMW, 1968, nr 2, ss. 201–220.

w zakresie kopernikanistyki zostały podkreślone w publikacji podsumowującej badania związane z Rokiem Kopernikowskim¹¹;

4. Prace nad ustrojem wewnętrznym Warmii, jej rolą w Prusach Królewskich i w państwie polskim. Opublikowano: *Monarchia polska i Warmia u schyłku XV wieku. Zagadnienia prawnoustrojowe i polityczne* (dr Jerzy Sikorski, 1978); *Reprezentacja stanowa Prus Królewskich w latach 1696—1772. Skład społeczny i działalność* (dr Stanisław Achremczyk, 1981); w przygotowaniu: *Kapituła warmińska w XIII—XVIII wieku* (J. Sikorski); *Miejsce Warmii w Rzeczypospolitej XVII i XVIII wieku. Problemy integracji i odrębności* (S. Achremczyk); *Życie polityczne Prus Królewskich i Warmii w II połowie XVII wieku* (S. Achremczyk); *Prawo chełmińskie na Warmii. Studium historyczno-prawne* (dr Alojzy Szorc); *Sejmik warmiński XV—XVIII wieku. Wybór materiałów źródłowych* (A. Szorc); *Dzieje sejmiku warmińskiego* (Danuta Bogdan); wstępne prace nad syntezą dziejów Warmii;

5. Podjęcie serii prac monograficznych dotyczących problematyki Prus Książęcych. Są to: *Starostwa dziedziczne Prus Książęcych w XVII i XVIII wieku* (dr Jerzy Skibiński, 1972); *Prusy Książęce a Prusy Królewskie w latach 1525—1548* (doc. Janusz Małek, 1976); *Rzeczpospolita Polska a Prusy Książęce w latach 1598—1621* (dr Barbara Mincer, dr Franciszek Mincer, 1985);

6. Liczne prace dotyczące germanizacji i walki o polskość Warmii i Mazur w XIX i XX wieku, podejmowane jeszcze na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych (dr Tadeusz Grygier, dr Jan Obłąk, dr Zygmunt Lietz, dr Wojciech Wrzesiński) i później, w ramach Ośrodka Badań Naukowych: synteza oficyn i czasopism polskich (prof. Tadeusz Cieślak, 1964), synteza ruchu czytelniczego i bibliotek polskich (doc. Jan Wróblewski, 1975), monografia plebiscytów na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 r. (prof. Wojciech Wrzesiński, 1975), monografia wydawnictwa „Gazety Olsztyńskiej” (dr Jan Chłosta, 1977), publikacja unikalnego dokumentu w postaci kroniki szkoły polskiej w Worytach na Warmii z lat 1930—1939 (dr Tadeusz Filipkowski, doc. Zygmunt Lietz, 1979), monografia „Domu Polskiego” w Olsztynie z lat 1920—1939 (Władysław Ogrodziński, 1980); *Polska pieśń patriotyczna na Warmii w latach 1772—1939* (dr Tadeusz Swat, 1982); monografia IV dzielnicy Związku Polaków w Niemczech 1922—1939 (dr Bohdan Łukaszewicz, prof. Wojciech Wrzesiński, 1982) i wreszcie fundamentalna rozprawa oparta na wieloletnich kwerendach krajowych i zagranicznych — *Świadomość narodowa na Warmii w XIX wieku. Narodziny i rozwój* (doc. Janusz Jasiński, 1983); podobnie też wynikiem starannej kwerendy jest obszerna edycja źródeł do dziejów plebiscytów na tym terenie w 1920 r. (pod redakcją prof. W. Wrzesińskiego, 1985). W pewnym związku z tą problematyką pozostaje obszerna synteza *Warmia i Mazury w polskiej myśli politycznej 1864—1945* (prof. W. Wrzesiński, 1984);

7. Szczegółowe badania oraz związana z nimi seria prac dotyczących problematyki robotników przymusowych i jeńców wojennych w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej. Są to: *Zagraniczni robotnicy przymusowi w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej* (dr Bohdan Koziełło-Poklewski, 1977), *Wiersze i pieśni polskich robotników przymusowych w Trzeciej Rzeszy w latach 1939—1945* (Irena Sikorska, 1978), *Praca przymusowa w Trzeciej Rzeszy w latach II wojny światowej — stan i potrzeby badań* —

¹¹ M. Biskup, *Nowe badania nad biografią Mikołaja Kopernika. Założenia metodyczne i rezultaty*, *Kwartalnik Historyczny*, 1974, nr 2, s. 309.

cze (1979, dodruk 1980), tom relacji i wspomnień robotników przymusowych i jeńców wojennych — *Ze znakiem «P»* (wyd. B. Koziełło-Poklewski, B. Łukaszewicz, 1977) oraz tom wspomnień *Dzieciństwo i młodość ze znakiem «P»* (wyd. ci sami, 1982); serię kończy monografia *Obozy jenieckie w Prusach Wschodnich 1939—1945* (Z. Lietz, 1982);

8. Opublikowanie, bądź zakończenie wielu prac z okresu Polski Ludowej, jak: monografia dotycząca kształtowania się stosunków politycznych w województwie olsztyńskim w latach 1945—1947 (doc. Edmund Wojnowski, 1968), studia historyczno-ekonomiczne nad odbudową pozarolniczych działów gospodarki województwa w latach 1945—1948 (dr Danuta Łaniec, 1979), monografia dotycząca kształtowania się administracji, rad narodowych i samorządu terytorialnego w latach 1945—1949 (dr Edward Kierejczyk, 1980), monografia dotycząca rozwoju oświaty na Warmii i Mazurach w latach 1945—1960 (dr Tadeusz Filipkowski, 1979), monografia społecznego ruchu kulturalno-oświatowego w latach 1945—1970 (dr Tadeusz Bierkowski, 1980) oraz prasy na Warmii i Mazurach w latach 1945—1975 (B. Łukaszewicz, 1982);

9. Zakończenie wieloletnich prac nad monografią historyczną Warmii i Mazur, obejmującą pełny okres dziejów aż po współczesność, jednak ze szczególnym uwzględnieniem spraw polskich (*Dzieje Warmii i Mazur w zarysie*. Tom 1, *Od pradziejów do 1870 r.*, pod redakcją Jerzego Sikorskiego i Stanisława Szostakowskiego, Warszawa 1981; tom 2, *Od 1870 do 1975 r.*, pod redakcją Tadeusza Filipkowskiego, Warszawa 1983);

10. Podjęcie edycji obszernego *Słownika biograficznego Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku* (Tadeusz Oracki, tom 1 A-K, Olsztyn 1984).

Trzeba na koniec wspomnieć o odpowiednim postępie prac dokumentacyjnych związanych z bibliografią Warmii i Mazur. Prace te, zapoczątkowane przez Stację Naukową Polskiego Towarzystwa Historycznego od 1961 r. prowadzone są przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Olsztynie¹².

DER WISSENSCHAFTLICHE KREIS IN OLSZTYN UND SEINE
ERFORSCHUNG DER VERGANGENHEIT UND GEGENWART
ERMLANDS UND MASURENS

Zusammenfassung

Die Anfänge der wissenschaftlichen Bewegung und Aufbau der Wissenschaft in Ermland und Masuren sind mit der Besetzung Polens durch Hitlerdeutschland verbunden. 1943 gründeten die ehemaligen masurischen Aktivisten bei Warschau eine geheime Forschungsstelle, Masurisches Institut benannt. Ziel desselben war die Vorbereitung von Informationsmaterial über die polnische Bevölkerung in Ostpreussen zum Nutzen der späteren Behörden des freien Polens. Denn man war sich sicher, dass Ermland — 1772 von Polen abgetrennt, sowie Masuren — innerhalb von 200 Jahren Lehen des polnischen Königreiches — nach dem Sieg über den Faschismus zu Polen zurückkehren. Ziel des Institutes war also auch die Ausarbeitung eines Planes der Uebernahme und Bewirtschaftung dieser Gebiete durch die

12 E. Sukertowa-Biedrawina, *Bibliografia Mazur i Warmii w okresie dziesięciolecia 1945—1955*, Olsztyn, 1960; teje, *Bibliografia Mazur i Warmii w okresie lat 1956—1960*, Olsztyn 1964; T. Wajsbrot, *Bibliografia Warmii i Mazur za rok 1961*, Olsztyn 1964; teje, *Bibliografia Warmii i Mazur 1962—1964*, Olsztyn 1969; teje, *Bibliografia Warmii i Mazur 1971—1973*, Olsztyn 1976; teje, *Bibliografia Warmii i Mazur za rok 1974*, Olsztyn 1977; teje, *Bibliografia Warmii i Mazur za rok 1975*, Olsztyn 1979; teje, *Bibliografia Warmii i Mazur za rok 1976*, Olsztyn 1984.

polnischen Behörden. Später — Ende 1944 — traten dieselben masurischen Aktivisten an die polnische Regierung mit dem Vorschlag heran, auf diesen Gebieten, nach ihrer Befreiung, eine Hochschule zu gründen.

Nach dem Krieg, am 9. Juli 1945, nahm das Masurische Institut seine Tätigkeit in Olsztyn auf; 1953 zur Wissenschaftlichen Station der Polnischen Historischen Gesellschaft umgewandelt. 1957 begann man die wissenschaftliche Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ (Masurisch-Ermländische Mitteilungen) herauszugeben.

Mitte des Jahres 1945 wurde die Verwaltungsakademie ins Leben gerufen sowie die mit ihr verbundene Ermländische Wissenschaftliche Gesellschaft. Da es an entsprechender wissenschaftlicher Kader fehlte, wurde die Lehranstalt in eine Filiale der Rechts-Oekonomischen Fakultät der Mikolaj Kopernik — Universität in Toruń umgebildet. 1950 löste man die Filiale auf, dagegen entstand die Landwirtschaftliche Hochschule, die sich allmählich erweiterte, bis sie im Jahre 1972 in die Landwirtschaftlich-Technische Akademie umgestaltet wurde, sie war zu der Zeit schon eine der grössten landwirtschaftlichen Hochschulen im Lande; sie beschäftigte 834 wissenschaftliche Arbeitskräfte und bildete 10 000 Studenten auf 8 Fakultäten aus: Landwirtschaft, Zootechnik, Wasserschutz und Binnenfischerei, Nahrungsmitteltechnologie, Veterinärmedizin, Geodäsie und landwirtschaftliche Vorrichtungen, Mechanik und Hochbau.

Ein charakteristisches Merkmal der Entwicklung des wissenschaftlichen Kreises in Olsztyn ist die sukzessive Gründung spezialisierter Abteilungen wissenschaftlicher Gesellschaften von landesweitem Wirkungsbereich. Die erste davon war die Polnische Historische Gesellschaft (1948); 1980 waren hier 54 Gesellschaften tätig darunter 19 Aerztereine.

Antrieb für die Entwicklung der humanistischen Kreise gaben gewisse Institutionen, wie Ermländisch-Masurisches Museum, gegründet am 29. März 1945, seit 1958 gibt es das „Jahrbuch von Olsztyn“ heraus; Staatliches Wojewodschaftsarchiv (seit 1948); Archiv der Ermländischen Diözese und Ermländisches Priesterseminar „Hosianum“, das seit 1964 eine Serie von Abhandlungen „Ermländische Studien“ herausgibt. Im Jahre 1961, auf gesellschaftliche Anregung hin, wurde das Wojciech Kętrzyński Wissenschaftliche Forschungszentrum ins Leben gerufen, es ist dies eine Forschungsstelle vom Typ eines Instituts, auf dem Rechtsstatus einer Gesellschaft gegründet; das Zentrum beschäftigt Historiker, Soziologen, Ethnographen, Demographen und Wirtschaftswissenschaftler, infolge dessen ist es imstande wissenschaftliche Untersuchungen von umfassendem und vielseitigem Charakter zu führen. Es arbeitet eng mit der am Anfang erwähnten Wissenschaftlichen Station der Polnischen Historischen Gesellschaft zusammen, von der es in Depositen eine reiche regionale Büchersammlung übernahm (gegenwärtig über 40 000 Bände), seit 1969 wird gemeinsam die Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ herausgegeben. Unabhängig davon entwickelt es eine eigene, sehr rege Verlagstätigkeit.

Die jüngste, akademische Lehranstalt in Olsztyn ist die im Jahre 1974 gegründete Pädagogische Hochschule. Sie hat drei Fakultäten: humanistische (polnische und russische Philologie, Geschichte, Bibliothekswissenschaft und Musikerziehung) pädagogische (Schulpädagogik, Schutzpädagogik, Kultur- und Bildungspädagogik, Pädagogik für Kindergärtnerinnen und Vorschullehrer) Fakultät der Mathematik und Naturwissenschaften (Biologie, Physik, Mathematik, Geographie, technische Erziehung).